

■ Obr. 1 Iberská vesnice Molí de l'Espígol (Tornabous, Lleida), celkový pohled na sídlíště

Prezentace archeologických lokalit veřejnosti: ruiny versus rekonstrukce

Tento článek je výsledkem čtyřletého výzkumu prezentace evropských lokalit z doby bronzové a železné. Cílem bylo srovnání didaktické účinnosti lokalit prezentovaných tradičním způsobem, pomocí dochovaných existujících pozůstatků bez dalšího zásahu, s těmi, které byly trojrozměrně rekonstruovány nebo replikovány.

■ Clara MASRIERA I ESQUERRA
(Španělsko)

Vybráno bylo pět archeologických lokalit v Katalánii, čtyři z nich ukazují zachované pozůstatky, zatímco jedna je částečně rekonstruována.

1. Rekonstrukce: mezi nedůvěrou a pochybnostmi

Naším základním cílem bylo zjistit, jak užitečné bylo provést objemovou rekonstrukci archeologických lokalit ve všech možných variantách. Mnoho našich kolegů archeologů považuje rekonstrukce za neprůkazné. Někteří z vědeckých důvodů; jiní poukazovali na problémy spojené s předpisy, které omezují podobné zásahy; ale nikdo z nich nedošel tak daleko, aby zvážil, jestli může být rekonstrukce vlastně užitečná při popularizaci. V tomto materiálu se nebudeme zabývat kritikou, která zcela odmítá rekonstrukce na základě elitářského a konzervativního přístupu k vědeckému poznání a kulturnímu dědictví. Chceme diskutovat s těmi, kteří sice mají kritické

výhrady k jednotlivostem, ale přesto věří, že by vědecké poznání mělo být dostupné celé společnosti, která ho konečnými platí.

2. Hledat potvrzení našich hypotéz

Naše základní hypotéza byla tato: s vědomím, že většina lidí má problémy představit si pojmy prostorově, návštěva rekonstruované archeologické lokality pomůže si takovou představu vytvořit. Nicméně, a to je s naší hypotézou v rozporu, existuje dojem, že některé rekonstruované lokality v Evropě na tom dnes nejsou zrovna nejlépe. Na vrcholu byly mezi polovinou 70. a polovinou 80. let minulého století, dnes se zdá, že to s nimi jde z kopce a jsou kritizovány kvůli klesajícímu počtu návštěvníků.

Pokud je tomu tak, jak si to máme vysvětlit? To nás vedlo k druhé hypotéze: příčinou krize, která rekonstruované archeologické lokality dnes zasáhla, není ani tak špatná komunikace s veřejností, ale spíše neschopnost předvést návštěvníkům archeologické metody dostatečně interaktivně.

Náš výzkum měl čtyři úkoly:

1. Stanovit rozsah „muzeumifikace“ protohistorických lokalit v Evropě (čímž se myslí jejich zpřístupnění veřejnosti).
2. Prozkoumat, do jaké míry zahrnují veřejnosti přístupné lokality v západní Evropě do své činnosti techniky experimentální archeologie a jak často obměňují své hlavní prvky.

3. Přesně určit, jak je pro veřejnost uspokojivá celková prezentace archeologických lokalit.

4. Zjistit, jaká míra fyzické rekonstrukce protohistorických staveb pomáhá návštěvníkům lépe porozumět danému historickému období.

Pro řešení prvních dvou úkolů musíme vybrat nejvýznamnější evropské lokality pro dané období a zjistit, které byly přístupné veřejnosti. Vzhledem k obrovskému počtu lokalit jde o úkol velmi obtížný, ale jeho řešení by nám dovolilo identifikovat lokality, na kterých byly provedeny nějaké dílčí zásahy, což může být rekonstrukce, replikace nebo architektonická interpretace.

V širším slova smyslu nám náš počáteční výzkum umožnil rozdělit archeologické dědictví evropské protohistorie do dvou hlavních geografických zón:

a) Střední a severní Evropa

Archeologické doklady z této oblasti se obvykle skládají z organických, malo trvanlivých materiálů: stavby zanechávají pouze stopy v půdě. V archeologickém slova smyslu jsou tyto stopy jako fotografické negativy. To mohl být jeden z faktorů, které vedly k rozvinutí technik experi-

mentální archeologie, a také k fyzickým rekonstrukcím některých archeologických sídlišť.

b) Středomoří

Zde se archeologické pozůstatky uchovaly odlišným způsobem. V této oblasti zůstávají archeologicko-architektonické doklady v podobě geologického materiálu, spolu s materiály podléhajícími snadno zkáze, které se uchovávají jen občas. Tato kombinace nám nechala pozůstatky, které jsou částečně konzervovány. Muzeologická tradice ve Středomoří se tedy zaměřila na zajištění a uchování ostatků tak, jak byly nalezeny, bez dalšího zásahu.

3. Pochybnosti o experimentální archeologii

Výsledky první fáze našeho výzkumu byly velmi zajímavé, protože ukázaly, že z velkého počtu protohistorických lokalit je jen nepatrná část zmíněna v příručkách věnujících se danému historickému období. Musíme se ptát, zda byly ty ostatní lokality vůbec brány do úvahy. I z té hrstky zaznamenaných je pouze pár možno navštívit. Skutečně, i některé z lokalit, které jsou popisovány jako nejvýznamnější, nemají žádné informační centrum a jsou veřejnosti nepřístupné. Pokud se omezíme lokality otevřené

■ Obr. 4 Iberská citadela v Calafellu (Calafell, Tarragona), repliky amfor

■ Obr. 5 Iberská citadela v Calafellu (Calafell, Tarragona), procházka rekonstruovanou iberskou vesnicí

■ Obr. 2 Moleta del Remei, informační panel

■ Obr. 3 Citadela v Calafellu, rekonstruovaná zeď

■ Obr. 6 Iberská citadela v Calafellu (Calafell, Tarragona), rekonstruovaná pec

■ Obr. 7 Iberská vesnice Moleta del Remei (Alcanar, Tarragona), betonová zeď nad původní

■ Obr. 8 Ullastret, zachovaná iberská síla

■ Obr. 9 Moleta del Remei, zpevněná zeď

pro veřejnost, můžeme je rozdělit podle různých hledisek; rekonstrukce nebo replikace se ale vyskytují jen na nemnohých. Navzdory tomu většina lokalit zdůvodňuje svou existenci odkazy na svou experimentální činnost. I když experimentální archeologie nebyla jejich jedinou hnací silou, byla aspoň jednou z těch významných. Ve skutečnosti náš výzkum ukázal, že sami archeologové připisují experimentální archeologii překvapivě velký význam. Mnoho stereotypů vztahujících se k protohistorickým společnostem bylo díky ní odvrženo a nové modely nám poskytly podložené vědomosti o minulosti.

Potřeba získat dostatek návštěvníků kvůli ekonomickému přežití jednotlivých zařízení však někdy vede k prezentování běžných výstav jako příkladů experimentální archeologie. Uvádíme tento fakt proto, že, na rozdíl od většiny „zkamenělých“ nerekonstruovaných archeologických lokalit, které dostávají finanční prostředky z veřejnoprávní sféry a jsou často celé financovány státem, udržitelnost většiny center provádějících rekonstrukce závisí hlavně na schopnosti přitáhnout návštěvníky. Pak nás sotva překvapí, když skutečná experimentální archeologie je

vytlačena pochybnými napodobeninami, které se jen mechanicky opakují. Například stavební prvek vhodný pro pobřeží Baltu je beze změny přenesen do polské nížiny, do Podunají nebo až někam za Alpy. Copak společnosti doby bronzové postrádaly vynalézavost, že mohly vymyslet jen pár typů zastřešení budov? Měly tyto rozličné kultury opravdu tak omezenou škálu řešení svých každodenních problémů? Nebo mohly nápadly cestovat před 3500 lety tak rychle jako dnes?

Jediný možný závěr je ten, že slabina není v evropských společnostech z doby bronzové, ale v kvalitě současných výzkumů. Výše zmíněné opakování řešení vyjde jasně najevo, když projdete všechny rekonstruované lokality. Musíme se začít vážně ptát po přístupu metodologického přístupu: nedůvěra vyvolaná touto nepřírozenou stejností totiž ohrožuje věrohodnost celého systému.

4. Pět lokalit pod lupou

Třetí a čtvrtý úkol si kladly za cíl zjistit, do jaké míry závisí lepší porozumění a spokojenost návštěvníků na tom, jestli lokalita byla rekonstruována nebo ne, což zahrnovalo daleko komplikovanější

■ Obr. 10 Iberská vesnice Ullastret (Ullastret, Girona)

výzkum. První problém, na který jsme narazili, byl nedostatek teoretických podkladů, neexistovaly žádné studie, které by hodnotily spokojenost veřejnosti nebo zlepšení vzdělávacího účinku. Většina studií, které byly vydány, mohou být označeny nálepkou „komerční marketing“, jelikož jejich cílem je obvykle měřit kolísající počet návštěvníků s použitím základních, lehce vyčíslitelných parametrů, jako je třeba dostupnost a kvalita navštěvovaných zařízení. Zkoumat úroveň spokojenosti nebo poznání je zcela jiný úkol, jelikož oba termíny jsou velmi subjektivní a mohou pokrýt širokou škálu konceptů.

Další komplikací bylo, že nám nestačilo prostě zjistit, jestli se lidé při své návštěvě něco dozvěděli, ale také porovnat, jestli rekonstruovaná lokalita A návštěvníky uspokojila více nebo méně než nerekonstruovaná lokalita B; navíc jsme chtěli vědět, jestli lidé získali víc vědomostí při návštěvě lokality A ve srovnání s lokalitou B. Zde byl očividný problém, protože stanovit, jestli bylo získáno nějaké poznání by znamenalo ptát se návštěvníků před i po návštěvě lokality. To je jediný možný způsob, jak zhodnotit, jestli se něčemu naučili, a musí se to provést jak na rekonstruovaných, tak na nerekonstruovaných lokalitách.

Hlavní potíž takového typu výzkumu je samozřejmě věrohodnost dat. Museli bychom předem znát minimální počet dotazovaných potřebných pro kvantitativní studii, a toto číslo by muselo být započítáno do vztahu k neznámému počtu potenciálních návštěvníků. Musela by se provést i kvalitativní studie, protože z metodologického hlediska je nutné znát názory pořadatelů a návštěvníků na všech úrovních: toto byl jediný způsob jak ustanovit, jestli lidé říkali skutečně to, co se stalo nebo jestli existuje rozdíl mezi tím, co lidé říkají a skutečnos-

tí. To je důležitý bod: ačkoliv sociologie a jiné disciplíny vyvinuly metody pro řešení kvalitativních a kvantitativních výzkumů, nedostatek precedentů v aplikaci těchto modelů v našem případě zahrnuje očividná rizika.

Abychom mohli vykonat tento výzkum, potřebovali jsme mít velké množství archeologických lokalit ze stejného časového období, přístupných veřejnosti a vhodně přizpůsobených, ale i bez rekonstrukcí. Navíc, bylo nutné nalézt tyto lokality v rámci omezené geografické oblasti, protože sociologicky by bylo nemožné porovnat to, co se stalo na lokalitě v Katalánsku s tím, co se stalo na lokalitě ve Francii nebo ve středním Španělsku: geografická vzdálenost a možné sociologické rozdíly by mohly zkreslit výsledky.

Iberská Citadela v Calafellu (v kraji Baix Penedès v provincii Tarragona) byla jediná ze všech analyzovaných lokalit z uvažovaného období, která obsahovala rekonstrukci. Lokalita je relativně malá, pokrývá 3000 m² vykopaného terénu: rekonstrukce byla provedena v 90. letech 20. století s použitím experimentálních technik. Je to ve Španělsku průkopnický výzkum, zaměřený výhradně na informování a vzdělávání veřejnosti, i díky jeho poloze v hlavní turistické oblasti, zhruba 30 km od města Tarragona a 60 km od Barcelony. Leží u moře, mezi železnicí a velmi frekventovanou silnicí, v jedné z nejhustěji zastavěných turistických oblastí pobřeží. Lokalita nemá své vlastní muzeum a všechny vystavené předměty jsou repliky.

Druhá lokalita, kterou jsme vybrali je **iberská vesnice u Ullastretu**. Je to jedna z nejvýznamnějších archeologických lokalit v Katalánsku, situovaná na planině Empordà asi 100 km od Calafellu; neleží sice na pobřeží, ale je ve velmi navštěvované přímořské oblasti Costa Brava. Na

rozdíl od citadely v Calafellu, iberské sídliště v Ullastretu skutečně existovalo a zabíralo více než 17 ha. Bylo to hlavní město indigétského teritoria a je skvěle zachované. Zdi a části fortifikačního systému se dodnes příliš neliší od své původní výšky: v některých případech jediné co chybí je střecha a horní patro. Lokalita u Ullastretu má své muzeum, kde jsou vystaveny nalezené artefakty; okolí, které dříve tvořilo jezero, zůstalo nedotčené v původním rázu.

Třetí lokalita v naší studii je **Moleta del Remei** v kraji El Montsià (Tarragona). Pokrývá půl hektaru a je to typické zemědělské sídliště, postavené na kopci obklopeném půlkruhovou zdí, s domy seřazenými do soustředných kruhů. Lokalita podstoupila klasický proces „muzeumifikace“: zdi byly zachovány, a nejdůležitější místa a architektonické prvky byly osazeny naučnými informačními tabulemi, ačkoliv lokalita nemá své specifické muzeum. Leží asi 60 km od iberské citadely v Calafellu a zhruba 200 km od Ullastretu.

Molí de l'Espígol v Tornabousu v kraji Urgell (provincie Lleida) byla naše čtvrtá lokalita. Sídliště leží na náhorní plošině a pokrývá plochu přes 0,8 ha. Bylo to malé iberské městečko s obvyklým rozložením staveb, které je dobře zachováno na úrovni chodníků a základů a je obklopeno výraznou obrannou zdí. Neposkytuje žádné hlubší didaktické informace a jeho prosté informační centrum nemá původní nálezy. Co se týče okolí, ačkoliv nemá zvláště vyvýšenou polohu, můžeme odtud vidět planinu Urgell.

Naše poslední lokalita je **El Turó de Ca n'Olivé** u Cerdanyola del Vallès, v kraji Vallès Occidental (provincie Barcelona). Je to středně velká iberská vesnice o rozloze zhruba dvou hektarů, která byla vykopána s použitím moderních metod a podstoupila výrazný

zásah kvůli ochraně zdí. Její muzeografický systém je tradiční, s naučnými tabulemi. Nemá své vlastní muzeum. Pokud jde o okolní prostředí, je umístěna nedaleko městské aglomerace Barcelony.

Stručně shrnuto: vybrali jsme pět lokalit, čtyři z nich - Ullastret, La Moleta del Remei, El Molí de l'Espígol a El Turó de Ca n'Olivé - představují tradiční modely zachování pozůstatků, zatímco jedna - iberská citadela v Calafellu - se přizpůsobila klasickým modelům rekonstrukcí.

Museli jsme navrhnout způsob dvojitého výzkumu, první s úkolem zjistit úroveň znalostí o iberských lokalitách, které měli návštěvníci, když přijeli na lokalitu, a pak zjistit, jestli se během prohlídky uskutečnil nějaký posun ve znalostech. Zároveň získáme také informace o pohledu návštěvníků, jejich věku a dosaženém vzdělání a také zjistíme, za jak uspokojivou a užitečnou považují absolvovanou prohlídku: to bude porovnáno s výsledky průzkumu znalostí iberského období. Výsledky všech průzkumů z pěti vybraných lokalit byly následně rozděleny podle toho, jestli byly získány na lokalitách, které jsme uvedli jako „zachované“ (kde nebyly pozůstatky jakýmkoliv způsobem přeměny) nebo na těch lokalitách, které jsme označili jako „rekonstruované“ (které byly pozměněny trojrozměrnými modely).

5. Reakce veřejnosti na archeologických lokalitách

Jedna z nejpřekvapivějších stránek našeho výzkumu byl odlišný **profil návštěvníků** obou typů lokalit. Většina těch, kteří navštívili rekonstruované lokality, měla nižší úroveň vzdělání, zatímco zachované lokality navštívili lépe vzdělaní návštěvníci. Když pomíneme jiná vysvětlení tohoto jevu, zahrnující faktory, jako věk návštěvníků a účel

lokality, můžeme načrtnout některé závěry. Pro mnoho lidí je návštěva archeologické lokality spojena s představou ruiny se všemi svými doprovodnými rysy romantiky a tajemství. V tomto smyslu může mít taková návštěva význam podobný návštěvě relikviáře: uctívání předmětu, který byl posvěcen jak svým stářím tak vědou. Navíc návštěva romantické archeologické lokality může přidat návštěvníkům určitou společenskou prestiž, což rekonstruovaná památka postrádá. Tento konkrétní typ vysokoškolsky vzdělaného návštěvníka nenavštěvuje lokalitu, aby se zbavil pochybnos-

tí, analyzoval nápady, ověřil hypotézy a získal určité znalosti; chce si prostě potvrdit příslušnost ke kulturní elitě, ke klubu, do kterého mohou jen někteří, a tedy se jejich návštěva stává odznakem exkluzivity. Je nepochybné, že toto kulturní pozlátko, spojené se zachovanými archeologickými lokalitami, postrádají rekonstruované lokality, které výše zmíněné skupiny obvykle navštěvovaly v dětství.

Je zde i jiný faktor, který je snad náhodný a tudíž není aplikovatelný na další možné budoucí studie tohoto tématu: mluvíme o **přírodním**

okolí lokalit. Vzdělaný návštěvník hledá „*vysoce kvalitní zážitek*“; nenavštíví archeologickou lokalitu kvůli ní samotné, ale spíše kvůli tomu, že je umístěna v „*kvalitní*“ oblasti ve smyslu přírody a krajiny. Jak jsme viděli v naší studii, takové výhody jsou přítomné ve většině zachovaných lokalit, zatímco jediná zmíněná rekonstruovaná lokalita je postrádá. To je další důležitý faktor pro přilákání určitého typu návštěvníka na určitou lokalitu.

Další hledisko hodné pozornosti je **didaktická účinnost** různých typů lokalit. Výsledky našeho výzkumu jasně ukazují, že lidé se naučí víc při návštěvě rekonstruovaných lokalit. V tomto ohledu lze vidět významné rozdíly v průzkumech provedených před a po návštěvě lokality. Naproti tomu průzkumy ze zachovaných lokalit ukazují, že návštěvníci nejen že žádné vědomosti nezískali, ale naopak mnohdy odcházeli ještě zmatenější: jinými slovy lidé ve výsledku rozumí méně (viz **grafy 1, 2 a 3**). To je překvapivé zjištění, jdoucí daleko za hranice naší původní hypotézy. Myšlenka, že návštěva archeologické lokality by mohla snížit úroveň vědomostí nás skutečně nenapadla. Nicméně, výzkum ukazuje, že vysoce vzdělaní lidé opouštějí lokalitu s menšími vědomostmi, než když na ní vstoupili. Toto zjištění je tak důležité, že podle nás by mělo posloužit jako výchozí hypotéza pro další výzkum, abychom zjistili důvody tohoto regresivního působení zachovaných lokalit na návštěvníky.

Významný prvek našeho výzkumu se vztahuje k **úrovni spokojenosti**. V tomto bodě se výsledek jeví méně přesvědčivý, jelikož „*spokojenost*“ může zahrnovat různé odezvy a lze ji tedy složitě vyhodnotit. Pokud spokojenost chápeme jako „*potěšení*“, jako opak „*nudnosti*“, rekonstruovaná lokalita poskytuje spokojenost: podobně, pokud spokojenost

chápeme jako „*něco jsem se naučil*“ jako opak k „*nic jsem se nedozvěděl*“, rekonstruovaná lokalita byla nejspěšnější. Stejně tak i ve smyslech „*aktivní zapojení*“ jako opak k „*pasivité*“ a „*praktické znalosti*“ jako opak k „*teorii*“. Nicméně když použijeme termíny „*nesmyslné*“ jako opak k „*užitečné*“ nebo dokonce „*zajímavé*“ proti „*nezajímavé*“, rekonstruované lokality vykazují stejnou úroveň spokojenosti jako zachované lokality. Jak to lze vysvětlit?

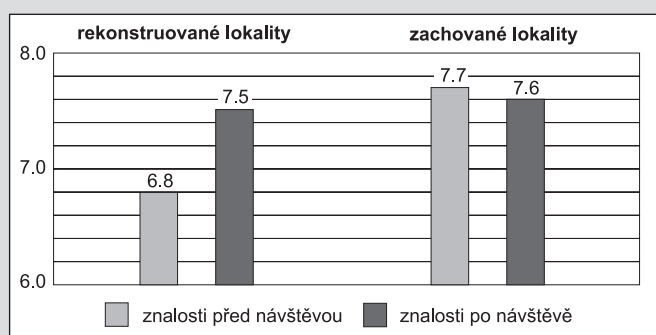
Ačkoliv je výzkum uzavřen, zůstává spousta nezodpovězených otázek. Následující sporné body jsou zvláště důležité:

- Budoucí výzkum by se měl zaměřit na kvalitativní přístup, aby ustanovil, jestli se shoduje s kvantitativními daty z této studie.
- Měly by být hluboce prozkoumány důvody odporu archeologů-profesionálů k používání technik experimentální archeologie.
- Musí být probádán rozsah podobnosti mezi rekonstrukcemi ze stejné doby na jiných místech.
- Stejný typ výzkumu by měl být proveden pro lokality doby římské a středověku.

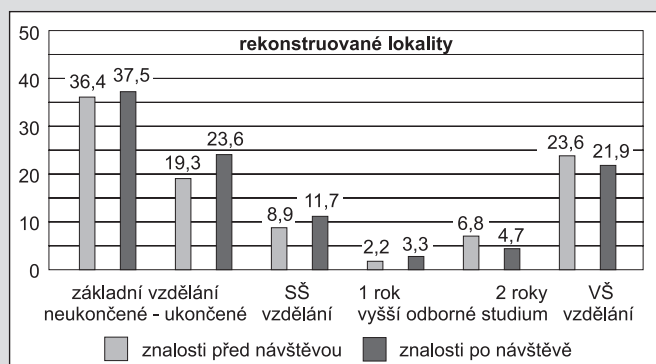
Summary

Presenting archaeological heritage to the public: ruins versus reconstructions

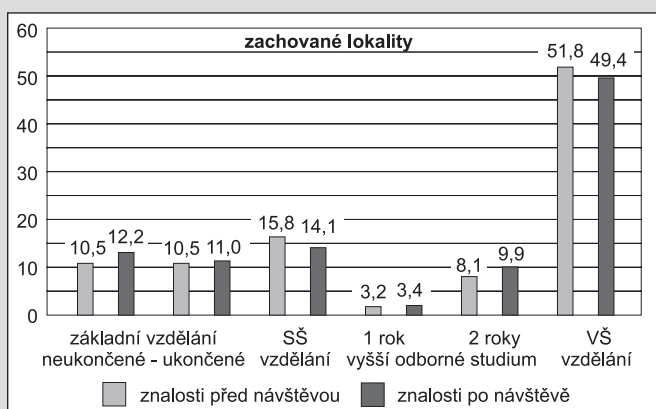
The article presents the results of research into the presentation of Bronze and Iron Age archaeological sites in Europe to compare the communicative or didactic efficiency of sites presented through the preservation of existing remains and those which have been three-dimensionally reconstructed. To access the communicative efficiency we selected five sites situated in similar context, four of which fit conventional models for the museumification of ruins and one conforms to a classic reconstruction model. The results of the research show that people always learn from visiting reconstructed sites. The survey from the preserved sites, on the other hand, not only show no evidence of learning having taken place but actually raise a possibility that such visits increase confusion.

■ Graf 1 Průměrné celkové výsledky

■ Graf 2 Rekonstruované lokality

■ Graf 3 Zachované lokality